

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת עקב

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל pnineeh@gmail.com

לב והיה עקב תשמעון וגו'. צריך לדעת אומרו והיה מה יהיה, אם השמירה שהוא אומר בסמוך, לא היה צ"ל אלא עקב תשמעון ושמר, ומה צורך בתיבת והיה, עוד צריך לדעת אומרו **עקב** ולא אמר אם תשמעון כדרך אומרו (ויקרא כ"ו ג') אם בחקותי, ורבותינו ז"ל דרשו (תנחומא) אם מצות שהאדם דש בעקביו תשמעון, וזה דרך דרש, ויתבאר על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ' מ"ב) אין והיה אלא שמחה, והנה אדון הנביאים בא בנועם דבריו להעיר במוסר נעים כי אין לאדם לשמוח אלא כשישמור לעשות את כל אשר צוה ה' לעשו' אז ישמח לבו ויגל כבודו, אבל כל עוד שיחוש שחסר אחת מכל מצות ה' בין מצות לא תעשה בין מצות עשה עליו אמר שלמה (קהלת ב') ולשמחה מה זה עושה, והוא אומרו והיה שמחה תהיה לך **עקב תשמעון** פירוש עקב הוא סוף ותכלית, כדרך שמצינו שישתמשו חז"ל בלשון זה בלשון המשנה (סוטה מ"ט): בעקבות משיחא וכו' כי בגמר זמן ביאתו יקרא עקבות, כמו כן אמר **עקב תשמעון את המשפטים ושמרתם ועשיתם** אז הוא זמן השמחה וכל שלא הגיע לזה אין לו מקום לשמוח וכמאמר חסידי ישראל (חובת הלבבות שער הפרישות פ"ד) שהפירוש אבולו בלבו וצהלתו בפניו, כי אין נכון לשמוח מי שהוא עתיד לעמוד בבושה וכלימה לפני מלך הגדול ואין צריך לומר מי שמחויב ראשו למלך, וכפי זה שיעור עקב הוא סוף שמיעת כל המשפטים:

עוד נתכוון לומר שאין שמחה לאיש אלא בסוף השמיעה, וכל עוד שלא גמר אדם עבודתו לא יאמין בצדקות מעשיו על דרך אומרו (איוב ט"ו) הן בקדושו לא יאמין:

עוד נתכוין שצריך שילמוד התורה בשמחה ולא בעצבון כי דברי תורה אסורין לאבל (יור"ד סי' שפ"ד):

עוד רמז על דרך אומרו (תהלים י"ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, והוא אומרו והיה השמחה תהיה **עקב תשמעון**, ופירוש עקב שכן עסק התורה תשמחהו, והוא מה שרמז התנא באומרו (אבות פ"ד) מצוה גוררת מצוה וכו' ששכר מצוה מצוה שהיא השמחה:

עוד רמז למה שאמרו בספר הזוהר (ח"ג ר"ג) וז"ל דלית חדוותא קמי קב"ה כשעתא דישאל מישתדלי באורייתא, והוא אומרו והיה סתם שמחה כללית למלא עולם וכשהוא שמח כל העולם בשמחה וששון עקב תשמעון וגו', ורמז בתיבת **עקב** מדת התורה שיהיה אדם הולך עקב לצד גודל בעונה ושפלות ואז ישכיל לשמוע בלימודים והוא אומרו **תשמעון** גם בכנוי לנשמעים לומר שבאמצעות שאדם משים עצמו כעקבים יתגלו לו ויבין סתרי תורה:

ואפשר שרמז באות הנו"ן ששיג ויבין חמשים שערי בינה ולדרך זה גזירת הכתוב היא **תשמעון** שאם ישיג מדרגת הענוה ישיג לשמוע דברי תורה ואומרו **ושמרתם** וגו' פירוש שעל ידי השכלה בתורה ישיג לשמור ולעשות שהתורה מגנא ומצלא מן החטא שהיא השמירה גם מביאה לידי קיום המצות שהוא המעשה:

ושמר וגו'. אומרו בתוספת וא"ו, ולפי משמעות הכתוב הוא גזרת הדבור והיה צריך לומר ישמור ה' וגו', ולפי מה שפירשתי בפסוק שלפני זה לאחד מהדרכים שהגזרה היא עקב, ולא מהדרכים הגזרה היא תשמעון יבוא על נכון אומרו **ושמר** בתוספת וא"ו:

לך את הברית וגו'. קשה שמדבריו כאן משמע שאחר שישמעו וישמרו ויעשו כל המשפטים בזה יזכו לשמור להם הבטחתו, וממה שאמר בפרשה זו עצמה (ט' ה') לא בצדקתך וגו' כי ברשעת וגו' ולמען הקים וגו' זה יגיד שהגם שאין להם צדקה בהכרח שיקיים ה' את השבועה וזה לך האות כי לא בצדקתו בא וירש מה שירש, ואולי כי כניסתם לארץ היתה בשביל שבועת האבות ותנאי הוא הדבר אם ישמרו ויעשו ישמור ה' המתנה לעולם ועד, והוא אומרו כאן **ושמר ה'**, ואם לא ישמרו תהיה קיום השבועה בזמן המועט שנכנסו לארץ וישלחם לנפשם:

עוד יתבאר על זה הדרך לפי שהבטחת אברהם מצינו שאמר לו שני הבטחות א' להוציאם ממצרים ויביאם אל ארץ כנען דכתיב (בראשית ט"ו י"ד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישוּבו הנה, ב' לתת לו מנהר מצרים עד נהר פרת ועשרה אומות, והן עתה הגם שלא היו צדיקים כמצטרך כאומרו לא בצדקתך וגו' אף על פי כן קיים ה' לבניהם הבטחה ראשונה שהוציאם ממצרים והביאם אל הארץ והנחילם שיעור המספיק, והלא תמצא שאפילו שיעור הצריך להם לא נחלו שהרי בני יוסף עומדים וצווחים שלא הספיקם נחלתם (יהושע י"ז), הדי שעדיין לא הגיעה לידם הבטחת מנהר מצרים עד נהר פרת ועשרה אומות, לזה אמר משה **עקב תשמעון וגו' ושמר ה' וגו' את הברית** וגו' פירוש לתת מנהר מצרים ועשרה אומות בשלימות:

או אפשר לומר כי על ז' אומות אומר **את הברית** ועל תשלום העשרה הוא אומר **ואת החסד**, כי מתנת הג' הוא חסד מופלא שהם מלבד ארץ כנען, והמשכיל על דבר יראה כי הם כללות רוב העולם כי אדום עמון ומואב הם פינה גדולה, ומה גם לדבריהם ז"ל (יומא י'): שאמרו עתידה מלכות אדום שתתפשט בכל העולם, מעתה יש במתנה זו כל העולם בכלל וחסד מופלג יקרא ועליו הוא אומר ואת החסד, ותדע שכן הוא שהרי עדיין לא זכו ישראל להבטחה הנזכרת ואותה אנו מבקשים ומצפים להנחיל עליו לנו גוים רבים:

עוד ירצה על זה הדרך **עקב תשמעון וגו'** לא תצטרכו לזכות בטוב ה' ובחסדו מצד שבועת האבות אלא תזכו מצד עצמיכם לשמור ה' לכם הברית וגו' שנשבע לאבותיכם, כי אינו דומה הבא לזכות בשביל עצמו כמו לזכות בשביל אבותיו, והוא שדקדק לומר **לך את הברית** ולא אמר **ושמר לך ה' אלהיך וגו'** שנתכוון להסמיך תיבת לך עם תיבת

הברית להעריך לדכרינו, ולדרך זה אומרו **ושמר** פירוש שכל הבטחות ה' ואין צריך לומר בריתו הם בטוחים ושמורים לעולם ועד, ודברים אלו כנים הם שהלא אברהם זכה לכל הכבוד לצד מעשיו, ואם ישראל ישמרו תורת ה' למה יגרעו לבא בכח זכות אבות ואדרבא שלהם גדול משל אבותיהם כי הם עמדו על הר סיני וגם היותם מצוים בתורה ובמצות מה שאין כן האבות שלא נתנה להם התורה, ומעתה גדול כח הבנים כשיטיבו מעשיהם מכח האבות:

[יד] ברוך תהיה וגו'. פירוש שלא תהיה אומה גדולה מהם, או ירצה על זה הדרך **ברוך תהיה וגו'** ומה היא הברכה שלא יהיה וגו' ואומרו כך וגו', פירוש שלא ימצא אדם עקר מעצמו, וכנגד עקרות הבא על ידי חולי **אמר והסיר ה' ממך כל חולי** הסובב, ובזה תהיה נכרת הברכה של לא יהיה כך עקר כשלא יהיה בישראל אדם שאינו מוליד:

עוד ירצה באומרו **והסיר וגו'** על דרך אמרם ז"ל (כתובות ל'). הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים וכו', לזה אמר **והסיר** פירוש להיות שאינם בידו ובאים על האדם מבטיח שישירם אחר שכבר באו, וכנגד חולאים הבאים בשליחות **אמר לא ישימם בך**, ולזה לא הספיק במאמר **והסיר והוצרך לכפול ולו' לא ישימם ולא סמך על מה שקדם לו' והסיר:**

עוד בא להעיר בהכרת חסד אל כי הוא המסיר חולי מישראל, לבל יאמרו כי הדבר בא כפי הטבע יש עתים זמנים שאין חולאים בעולם, לזה אמר **וכל מדוי וגו' לא ישימם בך ונתנם בכל וגו'**, ובזה תשכיל כי הדבר בא בהשגחה מה' ויזכר הנס:

עוד ירצה שהגם שישים ה' המדודה בשונאיהם לא יהיה החולי נדבק מהם אליהם הגם שיהיה חולי הנדבק כחולי ראתן (שם ע"ז): יפליא ה' בין ישראל לעמים:

[טז] ואכלת את כל העמים. זו מצות עשה, וגמר אומר **אשר ה' אלהיך נתן לך**, הא למדת שאם תתעצלו אתם מואסים במתנת אלהים, **ואומרו לא תחוס עיניך וגו'**, על דרך אומרו (משלי י"ב) ורחמי רשעים אכזרי, פירוש אין זו ממדות הטובות אלא מדה רעה, ולזה מזהיר נגדיות מדה טובה כי במה שלפנינו אינה אלא רעה, ואולי שהוצרך להזהיר לא תחום, לפי שבירך ה' את ישראל בבנים ואמרו ז"ל (סנהדרין לו): שבעל בנים יתרבו רחמיו והראיה שאין ממנים בסנהדרין אלא מי שיש לו בנים, לזה בא מאמר ה' לנגריות הטבע שיוולד בהם מכח ברכת הבנים, וגמר אומר **ולא תעבוד וגו'** להעריך שרחמנות בדבר זה תוליד מיחוש ע"ז, והוא אומר **כי מוקש הוא לך**, פירוש העם, שכשאתה חס עליו אתה מתאכזר על עצמך או פירוש הוא חוזר על הרחמנות אשר צוה עליו לבל יחוס:

[כד] ונתן מלכיהם בידך. פירוש בחיים חיותם כאומרו (יהושע י') ויוציאו אליו את חמשת המלכים האלה אל יהושע:

דברים פרק-n

[א] כל המצוה וגו'. צריך לדעת מה מצוה היא זאת, ועוד הלא כבר אמר עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם ומה מקום לחזור לו' כל המצוה, אכן הן האיש משה השכיל בלבנות בני אדם כי רוח אחד יתעם כקטן כגדול, והוא סולם להמעט בעבודת ה' ולצאת מדרך החיים, והוא כי בעשות האדם ממצות ה' ב' או ג' מאשר תבואנה ומה גם אם יחזיקו באחת מכל מצות ה' בתמידות ובזריזות יולד בהם הולדה רעה להתעצל בשאר המצות הבאים לידם, ומה גם אם יהיו בידם כמה וכמה מהמצות שתמלא נפשם בקצת מהמצות, ומה מאוד פשה נגע זה ובפרט בלב ההולכים בתורת ה' להבזות המצות הקלות בראותם שהם לומדי תורה ומקיימים רוב המצות וכו', וזה הוא הסובב יסורי האנשים וימעט כבודם וירבה יגונותם וישפל אדם וישח איש, ואשר לזה בא נביא ה' בתוכחותיו ואמר **כל המצוה יחם** לכללות התורה למצוה אחת וצוה על כולה לבל יטעה בשגיון הנזכר:

ונתן טעם שאין עליו תשובה ואמר **למען תחיון ובאתם וגו'**, נתכוון במאמר **תחיון** על דרך אומרם ז"ל (זוהר ח"א ק"ע): כי באדם יש רמ"ח אברים ושס"ה גידים וכנגדם בא דבר ה' לשמור שס"ה מצות לא תעשה ורמ"ח מצות עשה, והנה ישער אדם בבא על אבר או גיד א' איזה מיחוש או מכאוב ויצעק לבו באוי ואבוי ממכאובו האם יקבל מענה לצעקו באמור לו הלא לך רמ"ח אברים ומהם רמ"ז שלמים ואם חלק מרמ"ח יחלה אין ראוי לקבול על זה, וזה דמיון שמירת המצות שהם מיוחדים כנגד האברים והגידים וכשאדם עובר ומבטל אחת מהנה יפעיל הכאב בשכנגדו באברים ובגידים, וכשם שאין תשובת בריאות רמ"ז מועלת להעביר הרגש כאב האבר תשלום רמ"ח כמו כן לא ישלימו רמ"ז מצות עשה לחסרון הא' תשלום רמ"ח, וכמו כן לא ישלים שמירת שס"ד מצות לא תעשה לביטול א' תשלום שס"ה, והוא מאמר **כל המצוה** פירוש בכללותיה שלא יחסר כל שבידך לעשות תשמרון לעשות פירוש בין מל"ת בין מ"ע, והטעם **למען תחיון** זה תלוי בזה וכשאתה מחסר אחת מכל המצות אתה מחסר כנגדו חיות אבר אחד, ואם תאמר ישתנה המשל לנמשל שהמשל שהוא הרגש אבר אחד לפי שהוא מכאיב לכל אחדות הגוף מה שאין כן המצות, לזה בא מאמר הנביא בלשון זה **כל המצוה** פירוש שגם מצות התורה לאחת יחשבו הגם שרבים במנין, יסוד אחד ובנין אחד להם, ומעתה הם שוים ממש לדמיון הרמוז, ואומרו **ורביתם** פירוש שבאמצעות זה לא יהיה להם מונע מהטובות ויחיו וירבו, ואומרו **ובאתם** כאן העירם הערה גדולה כי מי לנו גדול במצות ובעבודת ה' כמשה נאמן הקב"ה וצא ולמד שבאחת עלתה לו ביאת הארץ ונמנע מבא שמה אפילו אחר מיתה, וזה לך האות שצריך לשמור ולעשות כל המצוה בשלימות, וחוץ מדרכנו נתכוון במאמר **תשמרון לעשות** לומר שצריך שיהיה האדם יושב ומצפה מתי תבא לידי המצוה לעשותה:

עוד יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו (מוע"ק כ"ח). בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא ע"כ, ובא מאמר משה כאן להם בדבר חידוש שאם ישראל יתעצמו לשמור ולעשות כל המצות בכללות יובטחו משלשתם יחד, והוא אומרו **כל המצוה וגו' למען תחיון** הרי חיים, **ורביתם** הרי בנים, **ובאתם וירשתם** וגו' הרי מזוני ארץ ומלואה

ובתים מלאים כל טוב וגו', ומעתה כל המתעצם בשלימות התורה והמצות מובטח בבני ובחיי ומזוני, וזה לך האות אברהם שהמזל היה מגיד עליו שלא יהיה לו בנים ולצד שהתעצם בשלימות בעבודת ה' נשתנה המזל והיו לו בנים:

ג) יענך וירעיבך וגו'. צריך לדעת מה קשרן של דברים של **יענך** וגו' עם **ויאכילך** וגו', ולפי משמעות הדברים גנאי המן יגיד שאכילת המן היתה לצד הרעבון, וזה אינו שמצינו שהתורה הרבה בשבחי המן כאמור (במדבר י"א ז') והמן וגו' ואמרו רבותינו ז"ל (ספרי שם) שכל הכתוב בשבחו מדבר, גם הוא מזון המלאכים (יומא ע"ה): כאמרו לחם אבירים אכל איש, ונראה שגם כאן שבח המן יגיד, כי המאכלים ישנם בב' סוגים, יש מאכל ששוה לכל בין בריא בין חולה לצד היותו נקי מהעיפוש וכלו נבלע באברים וקל להתעכל ומבריא האדם, ויש מאכל שאינו ראוי אלא לבריא אבל לחולה יזיקנו ויאבדהו, לזה אמר הכתוב בענין המן **יענך וירעיבך ויאכילך** וגו' פירוש יענך ענוי הדרך, וירעיבך עינוי חסרון המזון, והנה ידוע הוא שהמתענה בדרך יאפסו כוחותיו כח המבשל וכח העיכול וכשאדם אוכל מאכל קשה קצת להתעכל יזיקנו עד מאוד, גם כשירעב האדם ויאכל כדי שביעה יביאנו לידי חולי, ועינינו רואות כי יום שמתענה האדם לעת האוכל לא יוכל אכול ככל אות נפשו, ואמר **ויאכילך את המן** הרי שבח המאכל שהוא דבר הראוי אפילו למעונה ולרעב מלבד טעם הנרגש שהיה כצפיחית בדבש:

ה) וידעת עם לבבך וגו'. כונת הכתוב הוא שישער האדם עם לבו שאין טבע אדם להוכיח וליסר אלא לבנו כי עליו יקפיד בראותו עשות רע מה שאין כן ירגיש לבו בראות בן חברו עשות רשע, וזה מטבע המוטבע באנוש להרגיש על בנו בעשותו דבר אשר לא יעשה ויקללנו ויכנו מה שלא יעשה כן למי שאינו מקפיד עליו, כמו כן ה' **אלהיך מיסרך**, פירוש שהגם שהאומות עושים רשע ותועבות לא יקפיד עליהם כמו שמקפיד עליך להיותו אלהיך שנתייחד שם אלהותו עליך ולזה מיסרך על כל דבר אשר לא טוב עשות:

ט) ארץ אשר לא במסכנות וגו'. פירוש לפי שיש בני אדם שהגם שהם עשירים מתנהגים כמנהג עניים לב' סיבות. א' שחושש שמא יתמוטט ויעני לכן מצמצם לבל יוציא הוצאות מרובות, ב' שלא ישביע עצמו כדי שלא יראה שהוא עשיר, לזה אמר **אשר לא במסכנות** וגו' שאין מקום בה לב' המיחושים הנזכר, כי ב' המיחושים יהיו מאמצעות זה עשיר זה עני ומאמצעות ההתמוטטות ושניהם אינם בעיר הלזו, ונתן טעם לזה באומר **לא תחסר כל בה** פירוש בשלמא אם העושר בא מזולת הארץ זה משתדל ומעשיר וזה אינו משתדל ומעני אבל כיון שהעושר בארץ היא תלויה והמעשיר מהארץ מעשיר ונתחלקה לכולם בשוה אם כן כולם עשירים, גם אין לחוש להתמוטטות כל עת היותם בארץ כי ממנה עושר ונכסים והוא אומר **כל בה**:

הזכיר ב' פרטים שהם ברזל ונחושת שהם ב' דברים הצריכים עקרים לתשמישי אדם, והזכיר אחר זה **ואכלת** וגו' פירוש לפי שאין שלימות לארץ בהיותה משובחת בפירות אם היא חסרת דברים הצריכין לישוב העיר ותשמישי בני אדם כי יצא השבח להשלים החסר, והלא תמצא כמה עובדי אדמה גנות ופרדסים שיש להם כמה וכמה ומשתכרין הרבה במה שנותנת האדמה כחה בפירות הארץ ובפירות האילן ואף על פי כן עומדים בחוסר כי יוציאו הכל בצרכי תשמישיהם ומלבושיהם, לזה אחר שאמר **ארץ חטה** וגו' גמר אומר **לא תחסר כל בה** ואין אתם צריכין להוציא משבח פירות הארץ למקום אחר להביא במקומו דברים הצריכים לתשמישי אדם ותשמישי ידיו ובזה ישנם בגדר ואכלת ושבעת:

יח) זכרת את ה' וגו'. פירוש שצריך לתת לבו על טובתו כי מה' היתה לו, ודבר זה יעירו תמיד להכיר בוראו והשגחתו עליו, ותחילת תחבולות יצר האדם היא להשכיחו דבר זה ודרך זה יכנס לאבדו, ואולי כי לזה סמך מאמר שאחרי זה **והיה אם שכוח תשכח** פירוש אם שכוח דבר זה שה' הוא המטיב לך וגו' סופך שתשכח את ה', וסופך ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא במחשבה לבד אלא במעשה כאמרו ועבדתם, ולא עבודה שאינה מסויימת באיסור אלא והשתחווית להם שהיא עבודה מסויימת באיסור לכל עבודה זרה שבעולם, כאומרם ז"ל (סנהדרין ס'): המשתחוה למרקוליס חייב הגם שאין עבודתו בכך, הא למדת שהזכירה זו גדר גדול לעבודת ה' ומחסרונה ידיחנו השטן ממדריגה למדריגה למטה ממנה:

יט) אבד תאבדון וגו' כגוים וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר אבד תאבדון, עוד למה הוצרך לדמות ולומר **כגוים** וגו', עוד למה הוצרך לומר לבסוף פעם ב' **כן תאבדון** ולא סמך למה שאמר בתחילה אבד תאבדון שעליו חוזר מאמר כגוים וגו', אכן יתבאר הכתוב על דרך אומרם ז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) שלא חרבה ירושלים אלא על שבטלו בה דברי תורה, והגם שהיו עובדי עבודה זרה אם היה לומדים תורה לא היתה נחרבת כאומרם ז"ל, ומעתה יש מקום להרשיע ולעבוד עבודה זרה ולהערים ללמוד תורה כדי שתגן עליהם לבל יאבדו, לזה בא המאמר כאן כשבא להתרות על עבודת ע"ז שתסובב שיאבדו מן הארץ אמר **העדתי** וגו' פירוש הריני מתרה בכך כי אבד תאבדון ופירוש בתחלה אבדה אחת תאבדון והוא שתהיו כגוים חסירי התורה שישכחם ה' מהם ויהיו כגוים ואז כגוים אשר ה' מאבד וגו' כן תאבדון זו אבדת עצמם, וכפי זה תיבת **כגוים** נמשכת למעלה לומר דמיון האבדה שיהיו כגוים ונמשכת למטה לדמיון אבדת הגוים עצמן מן הארץ, ואומר **עקב** וגו' פירוש כיון שאין תורה הא למדת שאם יש להם תורה הגם שהיו עובדי עבודה זרה תעמוד להם, והוא מה שדקדק לומר **בקול ה'** וכבר העירותך בכמה מקומות שכל מקום שיזכיר קול ידבר על התורה:

עוד ירצה באומר **כגוים** וגו', **כן תאבדון**, כי מלבד אבדתם שאמר למעלה במאמר אבד תאבדון עוד צרה אחרת להם אחר שיאבדו הנשארים בהם יהיו כגוים אשר וגו' כן יאבדון פירוש שיכרת מהם נבואה ורוה"ק שיאבדו, ועל זאת יחיד לב עם ה' שאין קללה בעולם כזו אוי לדורות שטעמו כום המר הזה מר ממות והוא רחום ישוב ירחמנו כי יתן את רוחו בנו כימי קדם:

עוד יתבאר על זה הדרך כי שלשה מיני פורענות רמז להם כאן, האחד דמיון שאירע להם בחורבן הבית שהרג מהם מה שהרג נבוכדנצר הרשע והגלה הנשארים והוא מאמר **אבד תאבדון**, ב' דמיון מה שאירע להם בימי מרדכי שבקש המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים והוא מאמר **אשר ה' מאביד פירוש** שגזר עליהם (לקמן כ' ט"ז) לא תחיה כל נשמה כמו כן יהיה עונשם, וכמו כן היתה גזירת המן על ישראל לולי זכות מרדכי ואסתר שעמדו ובטלו הגזירה, ולזה כפל לומר **כן תאבדון** לומר שהוא דבר בפני עצמו, ג' גזירות העדר הנבואה מישראל והוא מאמר **עקב לא תשמעון בקול ה'**, הכוונה על זה הדרך עקב פירוש בסוף המוסרים והתוכחות יהיה לכם זאת שלא תשמעו בקול ה', וכבר כתבתי שאין יסורים מרים ממירות המות כדבר זה:

דברים פרק-ט

א **שמע ישראל אתה עובר וגו'**. אומר **שמע ישראל** פירוש תנו דעתכם למאמר זה שאני אומר לכם אתה עובר מה רצוני לומר לכם בזה אתה עובר והשכילו כוונתי במאמר זה מה הוא, והוא עליו השלום נתכוון להעירם על מה שאירע אליו שהוא אינו עובר, ולזה אמר **אתה** לומר ולא אני, והטעם כאומרם ז"ל (מד"ד כאן) ז"ל לפתוח להם פתח שיבקשו עליו רחמים ע"כ, וחש שמא לא יבינו את דבריו והקדים לומר שמע פירוש הבן, ואומר **היום** נתכוין לומר שההפרש שיש בינם לבינו שהם עוברים והוא אינו עובר הוא דוקא היום אבל בזמן אחר יעבור גם הוא כאומרם ז"ל (זוהר ח"ב ק"כ.) בפסוק כימי צאתך וגו' כי לעתיד משה יכניס את ישראל לארץ ישראל:

ב **עם גדול וגו' אתה ידעת ואתה שמעת**. קשה אם ידע מה חשיבות לזכרון השמיעה אחר שידע, עוד למה אמר ב"פ **אתה ואתה** ולא הספיק לומר אתה ידעת ושמעת. אכן הכוונה היא שמדבר עם ב' כתות, כת גדולה בכמות הם עם בני ישראל, וכת גדולה באיכות הם יהושע וכלב שהם גדולי ישראל ובפרט יהושע שמוכן למלך על ישראל, והתחיל לדבר עם הגדולים שהם יהושע וכלב ואמר **אתה ידעת** שהם ידעו ידיעה ברורה ברגלם את הארץ, וכנגד המון ישראל אמר **אתה שמעת** מפי המגידיים, ובזה נתישבו הדקדוקים:

ג **וידעת היום**. הוצרך לומר **היום**, להעירם שלא עד אחר בואם אל הארץ וירשו עם גדול וגו' אז יצדיקו זה אלא מהיום ידעו ויצדיקו דבר זה שהוא העובר וגו':

ד **אל תאמר וגו'**. קשה בשלמא מה שצוה בבל יאמרו בצדקתם מצינו שסתרו בדבריו אלא מאמר וברשעת הרי גם הוא מסכים והולך כאומר בסמוך כי ברשעת וגו' ואם כן למה יצוה להם בבל תאמר. ואולי שחש שיחשבו שלא אסר להם מאמר בצדקתי אלא כשלא יגמרו אומ' וברשעת אבל כשיאמרו גם כן וברשעת וגו' אין איסור הגם שיאמרו בצדקתי, תלמוד לומר אל תאמר בצדקתי הגם שתגמרו אומר וברשעת וגו':

ה **לא בצדקתך**. פירוש לא בצדקתך אתה ראוי לרשת הארץ, אבל על כל פנים דור כשר היו באי הארץ, וכן תמצא שאמר להם ואתם הדבקים בה' אלהיכם וגו', אלא שלא היו שלמים לתת להם הארץ לזכותם אם לא היתה ברית אבות, והגם שברית אבות לא היתה מועלת לרשת הארץ אם היו רשעים ודור המדבר יוכיח, וכמו שכתב הראב"ד בפירוש המשנה בפ"ב דעדיות ששינוי האב זוכה לבן וכו' ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש ע"כ, וכתב הראב"ד ז"ל שהוא רואה את הדור שהוא זכאי ומתגלגל עמהם עד אותו דור וכו' כדורו של יהושע וכו' ע"כ, הרי שצריך גם כן דור זכאי אף על פי כן לא היה בזכותם שיעור אשר יזכו בשבילו לרשת את הארץ אם לא היתה ברית אבות, וכפי זה אומרם **לא בצדקתך וגו'** פירוש הגם שאתם עדה שלמה אין כח בזכותכם להשיג דבר זה, והחליט לומר לא בצדקתך להעיר שלא הועילה צדקותם אפילו לסייע כי ברית אבות מספקת אלא הועיל כשרון מעשיהם לבל ימנע הטוב מהם:

כי ברשעת וגו' ולמען וגו' אשר נשבע וגו'. ולא הספיק באחת מהנה, כי בלא רשעת הגוים לא היה ה' מורישם שלא על פי המשפט, וברשעת לבד אין ראויים ישראל ליטול ארצם. או אפשר כי פירוש מורישם הוא מאבדם ולזה צריך רשע שזולת הרשע לא הו' ה' גוזר עליהם (לקמן כ' ט"ז) לא תחיה כל נשמה:

ו **וידעת כי לא וגו' זכור אל תשכח וגו'**. קשה מה מוכיח ממה שעבר בזמנים שהיו בהם רשעים לזמן זה שאפשר שצדקתם שהם עומדים בה היום, תספיק להם לרשת את הארץ ויכולין לומר בצדקתי הביאני ה', אכן הכוונה היא כי ממה שהיו רואים בזמן שהיו ממרים את ה' בדרך ביאתם לארץ ואף על פי כן היו נוסעים ובאים לרשתה מעתה ביאתם היא לצד ברית אבות ואין ראייה ממה שהם באים לארץ שבזכותם הם באים:

ז **כתובים וגו' ועליהם וגו'**. צריך לדעת אומרם **ועליהם**. הנה בפרשת תשא (י"א י"ח) פירשתי מאמר כתובים באצבע אלהים שהיה ה' מכיין אצבע אלהים כנגד הלוח בצורת האות ובזה היה את שכנגדו נסמך לצדדין ונשאר מקום חקוק וכאומרם חרות על הלוחות, בא הכתוב כאן והודיע שמקום החקוק נחקק מקום הלוח אבל גבה אורו אשר נוצץ מאור אצבע אלהים היה אותיות נראות עליונות הגם שהיו חקוקות, והוא אומרם **ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' וגו'** פירוש כדמיון שהיה הדיבור נוצר ממנה בריה קדושה כמו כן נחצב בנגיעת אלהים בלוח אור ועלה על הלוחות והבן:

ח **ואתפש בשני וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לתופשם והלא בידו היו. ואולי כשלא חטאו ישראל היו הלוחות גבוהות על יד משה ולא היתה ידו משגת לקחת אותם, וכמו שדקדק לומר בפסוק שלפני זה ושני הלוחות על שתי ידי ולא אמר בשתי ידי או בידו, אלא נתכוון לומר שלא היו בידיו ממש אלא גבוהות למעלה מידיהו והיו נושאות עצמן, ואחר שראה העגל הוסר כח קדושתם והוצרך לתופשם בידו:

כא **ואת חטאתכם וגו' לקחתי וגו'**. רמז שבמעשהו בעגל פעל גם כן בבחינת החטא ושרף כח הרע שנעשה ממעשיהם, ועיין מה שכתבתי בפרשת כי תשא בפסוק (ל"ב כ') ויקח את העגל אשר עשו:

כב **ובשלוח ה' וגו'**. פירוש ליהושע וכלב לרגל הארץ היתה כונתו לאמר עלו ורשו את הארץ אשר אני נותן וגו', וכאומרו בפרשת שלח לך וגו' אשר אני נותן, ועיין מה שפירשתי שם. והפסיק בענין המרגלים ובענין תבערה ומסה וכו' באמצע מעשה העגל, נתכין להסמיק כל ההקצפות, ואם היה נגמר סדר כל מעשה העגל היה מפליג בין הקצפה להקצפה וההפלה בזה תוליד העדר ההרגש שאליו יכוין:

דברים פרק-י

א **בעת ההיא וגו' פסל לך**. פירוש לפי שלוחות הראשונים מעשה אלהים המה ולא מעשה ידי משה ואחר שנעשה העגל לא היו ראויים ללוחות כזה ואמר ה' למשה שיפסול אותם מדברים שהם מתיחסים אליו לשלול המתיחסים לאל עליון שהם הראשונים. וגמר אומר **ועשית לך ארון עץ** פירוש לצד שהם מעשה ידי אדם צריכין מקום מוכן להנתן בו מה שלא צוה ה' כן לעשות ארון ללוחות הראשונים, והטעם כי הם עומדין בעצמן ולא היו צריכין ארון לבד מארון שעשה בצלאל, ועיין מה שכתבתי בפסוק (ט' י"ז) ואתפוש. ודקדק לומר **ועשית לך** להעיר לדרכינו כי לצד שהם ממש שלך הוא שאנכי מצוך לעשות ארון:

ה **כאשר צוני ה'**. פירוש כל המשך הזמן אשר צוני, והכוונה הוא לו' עד כי יבא זמן שהוציאם מאותו ארון ונתנם בארון שעשה בצלאל:

יב **ועתה ישראל מה וגו' כי אם ליראה וגו'**. כוונת הכתוב היא על זה הדרך לפי שיש ב' הדרגות שחפץ ה' מישאל עשות והם זו למעלה מזו. א' היא היראה, למעלה ממנה האהבה, ואמר להם שאינו מבקש מהם כי אם היראה, וטעם הדבר היא לפי שהיראה תסובב אתכם ללכת בכל דרכיו כי הירא לא יחדל מיראתו אפילו באחת מאלף שעליו לעשות, ולא זו בלבד מגיעתו אלא עוד לו ולאהבה אותו הרי שהיראה היא פתח ליכנס לשער האהבה, ולזה כשאמר הכתוב **מה ה' שואל כי אם ליראה** דקדק לומר **ועתה** פירוש מה שהוא שואל ליראה הוא עתה בזמן הזה שאתה בא לישא עול האלהות אבל אין זה תכלית מה שחפץ ממנו עשות אלא שזה יעמידנו בגדר האהבה. ולדרך זה יתיישב מאמר **מה וגו' כי אם וגו'** שבערך האהבה שהיא דבר המקווה תהיה היראה מלתא זוטרת, ובגמרא שאמרו (מגילה כ"ה). אטו יראה מלתא זוטרת וכו', הכוונה היא כיון שבערך משיגה גדולה היא לא תקרא קטנה הגם שבערך האהבה היא למטה ממנה ותירץ לגבי משה וכו' שגם בערך המשיגים ישנה בגדר קטן:

עוד יתבאר על זה הדרך לפי שיעלה על דעת אנוש שהעובר פי ה' נפלאות היא ממנו השגת רצונו יתברך, לזה אמר אליו **ועתה וגו'** פירוש ועתה הוא תשובה כאומרם ז"ל (ב"ר פכ"א) אין ועתה אלא תשובה, מה ה' אלהיך שואל מעמך לתקן משובתך כי אם ליראה לבד בזה יתרצה ה' אלהיך לך, ואומרו **ללכת בכל דרכיו וגו'** פירוש על דרך אומרם ז"ל (ויק"ר פכ"א) אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות, וכתב רמב"ם בפירוש המשניות (סוף מס' מכות) שאם אדם לא יכעים בוראו בעבירות הגם שלא יעשה אלא מצוה אחת יש כח באותה מצוה לזכותו לעולם הזה ולעולם הבא ע"כ, והמשלתי דבר זה לב' עבדי מלך א' מימיו לא הכעיס המלך ובא לראות פני המלך בבן יונה למנחה וא' הכעיס המלך ובא לראות פני המלך בשור א' יש מקום שישמח המלך לקראת מנחת העוף ויכעוס לקראת מנחת השור לצד ההכעסות שקדמו ממנו, והוא אומרם כאן לבעל התשובה **ללכת בכל דרכיו וגו'** לעשות חבילות חבילות של מצות:

עוד יכוין הכתוב לנסתרות ה' על פי דברי אמת כי באמצעות מעשה התחיתונים יתיחדו ענפי הקדושה, וכן להפך בסוד (משלי ט"ז) ונרגן מפריד אלוף אלופו של עולם, ובא להעיר כאן על הדבר הבא ממעשה אדם, והוא אומרם **מה ה' אלהיך שואל וגו'** פירוש בחינת הקדושה הנקראת מה שהיא השכינה כאומרם בגמרא (סוטה י"א). בפסוק ותצב אחותו וגו' שכל הכתוב מדבר בשכינה, וז"ל מה דכתיב ועתה ישראל מה וגו', הרי שמזה עצמו מוכיחים כי מה היא השכינה:

זה מסכים והולך גם כן למה שהעירו אותנו רבותינו ז"ל בדבריהם שאמרו (תנחומא פ' קרח) אל תקרי מה אלא מאה שהם מאה ברכות שהיא סוד כללות העשירות, והסמיק לזכרונם שמו יתברך שם הוי"ה הוא יחוד קוב"ה ושכינתיה זו היא שאלת אלהיך מעמך, ודקדק לומר **ועתה** להעיר שאין כח באדם להשיג עשות זה אלא בעולם הזה אבל אחר מותו הגם שיפליא עשות לא יעשה פעולה והיה כא' מהמלאכים, ומצינו שרבותינו ז"ל יחסו עולם הזה לשעה כאומרם (שבת ל"ג): מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, ולדרך זה יתיישב אומרם **כי אם ליראה** כמין חומר, כי בערך המושג במושכל כי רב הוא יקטן המפעל הגם שצריך התעצמות להשיגו עם כל זה מופלא הוא הנסבב מהטורח:

טו **כיום הזה**. פירוש כסדר שאתם ביום זה שהיתה העדה שלמה בכושר וכמו שהעיד הוא עליהם שכולם היו דבוקים בה' וגו' חיים, והכוונה במאמר שזולת סדר זה אין בחירה בהם הגם שיהיו זרעם של החשוקים אם ירשיעו לא יחשבו זרעם, והיו לך ישמעאל ועשו שעיניו רואות היותם בני אברהם ויצחק ואף על פי כן אמר הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע:

יז **אלהי האלהים ואדוני האדונים**. פירוש אלהי המלאכים הנקראים אלהים דכתיב (איוב א') ויבואו בני האלהים, **ואדוני האדונים** הם שליטי עולם התחתון על דרך אומרם (בראשית מ"ב) דבר האיש אדוני הארץ. והוצרך לומר גם

פרט אדנות התחטוניה, להודיע כי אדונים של מטה אין בידם הבחירה לעשות כחפצם ורצונם אלא הוא אדון עליהם להטותם לאשר יחפוץ והוא מאמר שלמה (משלי כ"א) לב מלך ביד ה'.

דברים פרק-יא

יב **וידעתם היום וגו'**. פירוש מבחן הידיעה הצריכה חלה עליכם היום, פירוש אחר שעברו כל האותות וכו' שהזכיר בסמוך שמהם יצדיקו הידיעה ברורה, ואומרו **כי לא את בניכם** וגו' פירוש טעם שאני אומר וידעתם לכם בכינוי הוא לומר ולא את בניכם שהם אין להם ידיעה במבחן זה כמותכם, ולא הוצרך להזכיר הידיעה מה היא כי כשמישיג האדם ידיעה במבחן צודק יראה בעיניו האמת מעצמו כי ה' אלהינו הוא אחד שברא הכל ושליט בכל ומואס בעוברי תורה ובוחר בבחריה:

יג **כל היקום וגו' בקרב וגו'**. פירוש גם היקום שלא היה עומד עמם במקום שפצתה הארץ את פיה אלא בקרב כל ישראל אף על פי כן היה נשמת ונבלע בפה הארץ כאומרם ז"ל (במדב"ר פי"ח) אפילו מחט וכו':

יד **ושמרתם את כל אשר וגו' למען תחזקו**. הכונה בזה לשלול דעת אומרים לחדול מעסק התורה משום מלחמת הארץ שצריך חוזק והתורה נקראת תושיה (סנהדרין כ"ו), לזה אמר ושמרתם את כל המצוה, וכבר כתבתי למעלה שמאמר כל המצוה ירצה אל עסק התורה, ויחד לה שמירה ליתן לאו על ביטולה, וגמר אומר **למען תחזקו** פירוש שאדברנה נותנת לו כח וגבורה להתחזק במלחמת ה', וכן הוא אומר (משלי ח) אני בינה לי גבורה:

יז **והארץ אשר אתם וגו'**. קשה אחר שאמר בפסוק שלפני זה כי הארץ אשר וגו' מה מקום לחזור לו' והארץ כיון שמאמר זה הוא גמרון של דברים שהתחיל לדבר בפסוק הקודם, ונראה כי שיעור הכתוב הוא על זה הדרך כי מתחילה הזכיר שבח הארץ באומרו **זבת חלב ודבש** וגמר אומר **כי הארץ וגו' לא כארץ מצרים** וגו' פירוש הגם שארץ מצרים משובחת בפירות שכן כתיב כגן ה' כארץ מצרים לא כשיעור זה לבד היא הארץ אשר ה' נותן, ועוד יש גריעות בארץ מצרים **אשר תזרע וגו' והשקית וגו'**, וגמר אומר **והארץ אשר אתם וגו' למטר השמים** וגו':

יח **אשר ה' אלהיך דורש**. דקדק לומר תיבת **אלהיך** להעיר כי שבח הארץ היא כשה' מיחד אלקותו על ישראל אבל בזמן שישראל גולים ואין השכינה בתוכם אין שבח כל כך לארץ:

יט **והיה אם שמוע וגו'**. פירוש והיה לשון שמחה ותנאי הוא הדבר אם תהיה שמחה של מצוה, והוא אומרו **אם שמוע תשמעו** וגו' כאמרם ז"ל (שבת ל"ג) שלא שבח שלמה אלא שמחה של מצוה אבל שאר שמחות עליהם אמר (קהלת ב') ולשמחה מה זה עושה, וכפל לומר **שמוע תשמעו** על דרך אומרם ז"ל (ברכות נ"ה). בפסוק (דניאל ב' כ"א) ייב חכמתא לחכימין שאין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, והוא אומרו אם שמוע פירוש שיהיה לכם לב שומע, תשמעו:

כ **לאהבה וגו' ולעבדו וגו' ונתתי וגו'**. פירוש לפי מה שקדם לנו כי שכר מצות אינו משתלם בעולם הזה, הודיע הכתוב שאם כי שכר מצות אינו משתלם בעולם הזה הודיע הכתוב שאם יאהבו ה' וגו' בכל לבבם וגו' יזכו גם בעולם הזה, והוא מה שנתכוין במאמר ונתתי בתוכם וא"ו להעירך שאין זה אלא תוס' על העיקר שהוא שכר עולם הנצחי והקיים, גם רמז שהגם שהמזונות הוא בכלל הדברים שאינם תלויים בזכות (מו"ק כ"ח) אף על פי כן כשיעבדו ה' כמצטרך אין המזל שולט בהם ויאכלו וישבעו גם מטוב הגשמי:

כא **בכל לבבכם ובכל נפשכם**. ולא אמר בכל מאודכם כסדר שאמר בפרשת שמע, לפי שפרשת שמע נאמרה בל' יחיד ויכול להיות שימצא יחיד שיהיה לו ממונו חביב עליו מנפשו, אבל כללות הציבור שעמהם מדבר מן הנמנע שיהיה להם ממונם חביב מנפשם כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ולזה כשאמר בכל נפשכם מכל שכן בכל מאודם:

כב **לא תתן את יבולה**. הגם שאמר ועצר את השמים חזר לומר **לא תתן** וגו', לומר אפילו תזרעו האדמה בהמשכת נהרות ומעיינות לא תוציא מה שאתם מובילים לה:

כג **ואבדתם מהרה**. פירוש אפילו ימצא לכם תבואה משנים קדומות, וכאומרם זכרונם לברכה (גיטין נ"ו) אמרו עליו על בן כלבא וגו':

כד **למען ירבו**. קשה למה לא הקדים מאמר זה קודם מאמר וכתבתם כדי שיהיה מאמר וכתבתם חוזר גם על פסוק למען ירבו, ואולי שנתכוון להסמיך מאמר למען ירבו למאמר וכתבתם לומר שבשכר וכתבתם ירבו ימיכם, והוא מאמרם ז"ל (שבת ל"ב) כל הזהיר במצות מזוזה מאריכין לו ימיו ושנותיו:

כה **כי אם שמור תשמרון**. צריך לדעת למה כפל לומר **שמור תשמרון**, עוד מה שמירה היא זאת, ואולי שיכוין להזהיר על שמירת המצות שצוה ה' לעשות משמרת למשמרתו, וכאן צוה לישראל על אותה שמירה שישמרו אותה, והוא אומרו **שמור** שהיא השמירה שיעשו רבותינו ז"ל תשמרון פירוש תשמרון אותה:

עוד ירצה על זה הדרך אם שמור פירוש אם תעשו שמירה למצות בזה תהיו בטוחים שתשמרון את כל המצות, אבל בלא משמרת תהיו נכשלים בחלק מהמצות, כגון מצות שבת אם לא יוסיפו מחול על הקודש יש לחוש שיהיו נכשלים בגופו של שבת:

עוד ירצה לצוות על המצות שיהיו נשמרים בין ממנו בין מהזולת, והכונה בזה שלא יאמר אדם די לי אם אשמור את עצמי לבל עבור על אחת מהמצות ואין עלי להצר על ביטול המצות מהזולת, לזה בא מאמר ה' **שמור** אתם תשמרון את מצות פירוש לבל יתבטלו מהזולת, ובנועם דברים אלו נתן טעם שחייב ה' לישראל בערבות, כי כללות החיוב היא על המצות שלא תתבטל בעולם מאיש ישראל, ולזה כל שמתבטלת הרי נעשה פשיעה בנות בתינו, כי התורה לנו ניתנה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורשה (פסחים מ"ט:). ועל האדם חיוב שמירת ארוסתו לבל תהיה נעלבת מהזולת, כמו כן הדבר הזה אשה יראת ה' הקנו לנו מן השמים עלינו חיוב שמירתה לבל ישלחו ידם במה שאין התורה חפצה, וזה יהיה ע"י הכח אשר יהיה ביד המצטווים לרדות במקל ולמנוע עושק ורשע, גם להוכיח בנועם דברי אהבה וחיבה להטות לב בני אדם ליישר עקמומיות הלב, והוא אומר **לעשותה לאהבה** וגו' **ללכת בכל** וגו' **ולדבקה בו**, פירוש מאמר **לעשותה** על דרך אומרם (יכמות ס"ג:). נאה דורש ונאה מקיים, גם אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו'): כל איש שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שהבא להזהיר בני אדם ולהטותם אל הדרך הישר צריך שיהיה הוא קודם לכן עושה את כל המצות, והוא אומר **לעשותה** ואז יכניס אהבת ה' בלב שומע, והוא אומר **לאהבה** פירוש פועל יוצא לשני שיפעיל פעולת אהבתו יתברך בלבבות בני אדם לבל ישלחו יד בתורת ה', ואומר **ללכת בכל דרכיו** כלל במאמר כל דרכיו לו' אפילו דברים שאינם במושג בנבראים והוא על דרך אומרם ז"ל (ב"מ פ"ה.) אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ואמרו עוד ז"ל (סנהדרין י"ט:). כאילו בראו, וכפי זה מה ה' בורא ויוצר כמו כן המכניס אהבתו יתברך בלב עם ה':

ואמרו ולדבקה בו. כבר הקדמנו הקדמות יקרות שכל נשמות עם ישראל הם ממחצב עליון חלק ה' כי כולם דבקים בה' דכתיב (דברים ד' ד') ואתם הדבקים בה', ובאמצעות העבירות תתרחק הנפש מדביקותה וכשישוב האדם לפני ה' יחזור להדבק בו, והוא אומר **ולדבקה בו** פירוש לדבק בו ענפי הקדושה שצריכין להדבק בו: